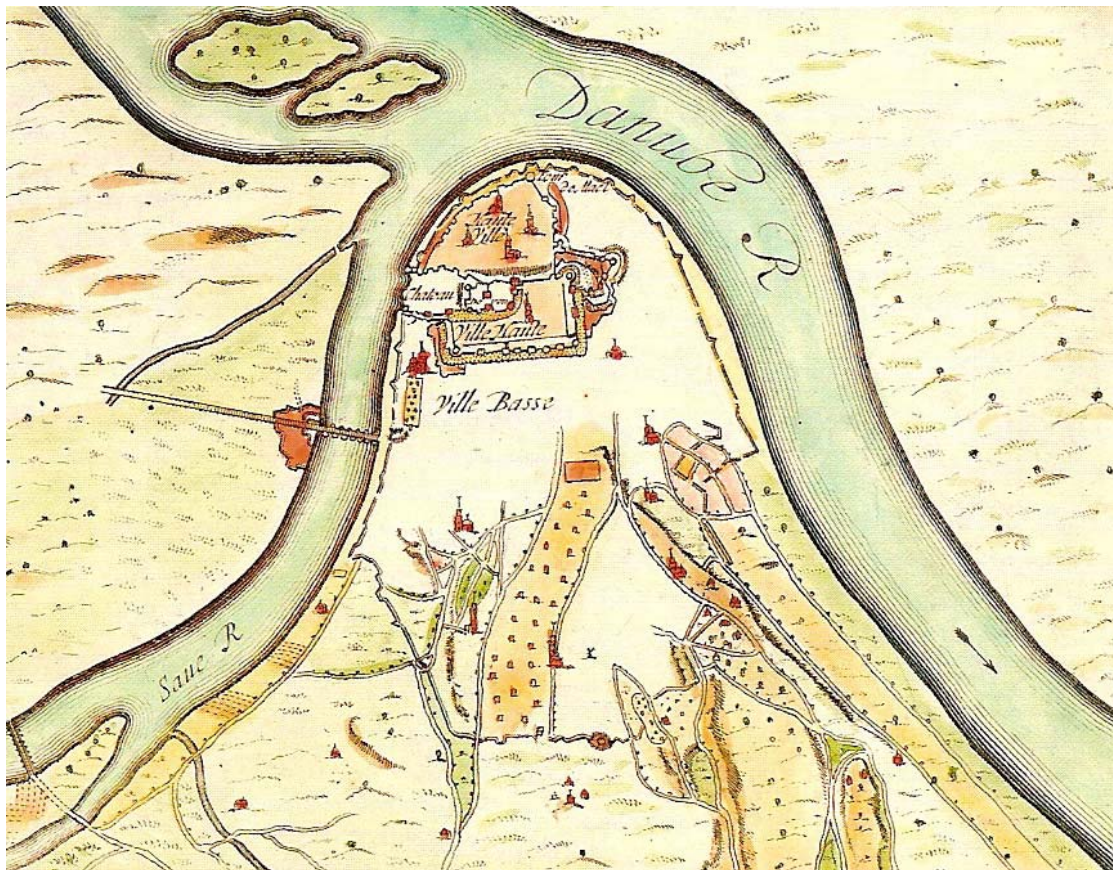

Напомене за Калимајдан

De beaux fragments d'histoires en dérive, sur des pales d'hélices, dans le ciel plein d'erreurs et d'errantes prémisses, se mirent à virer pour le délice du scoliaste.

Лепи комади историја у беспућу, на перима елиса, у небу пуном заблуда и блудећих премиса, стали су да се обрћу да се учени тумач списа наужива.

Сен-Џон Перс

Београдска два главна парка су Калемегдан и Ташмајдан. У првом је дрвеће старинске Србије, а у другом нове Југославије, тако да су децу рођену средином двадесетог века водили за руке на Ташмајдан када у њему под небом куда су недавно прошле летеће тврђаве још није било хладовине. На Калемегдану међутим, где је војска тек била напустила горње зидине, избија се из срца престонице на границе бивших цареви-на кроз дубоке сенке.

Име је Калемегдана у осамнаестом веку забележено и у облику *Калимајдан*, који је ближи турском, као што му је *мејдан* ближи од *мегдана* (в. чланак Александра Ломе „Соко на граду, врапци у пољу” у *Даници* за годину 2006, стр. 475). И још се градски *мејдан* ту претворио у *мајдан* од Ташмајдана. Данас се још чује *Калимегдан*, али поље нико не брка са рудником. А место које се скраћено зове *Таш* – на турском камен – Абдулах Шкаљић у *Турцизмима у српскохрватском језику* (Свјетлост, Сарајево, 1966) зове *Ташмејдан* са *e*. Судаћи по етимолошким белешкама у том речнику и београдским обичајима, биће да је то штампарска грешка, али не без смисла.

Ушће. Тамо је била лука деспота Стефана. „Са светлим пољупцем на уснама” је од Растка Петровића.

Врт. Дрво посебне врсте је на пример софора, јапанско дрво школованих људи. Власти има од овог и од оног света.

Извор. Један од ретких преживелих натписа из српског средњовековног Београда – можда једини – налази се на комаду мермера са митрополијске цркве у Христа Бога благоверног деспота Стефана. Тај фрагмент ктиторског натписа, где се спомиње дозиђивање певница, пронађен је у другој половини двадесетог века у близини амама, испод извора свете Петке. Црква, коју је сазидао ваљда краљ Драгутин, била је претворена у џамију, пред којом су, развратни или одвратни, прали ноге. Верује се да је била крај развалина на падини названих Митрополија, које су откривене после натписа. Срушили су је Немци приликом својих великих радова на тврђави.

Редут. Модерни моћни вобановски бедеми у немачком Београду подигнути су, сигурно трудом домаћих аргата, у првој половини осамнаестог века, да би били разрушени кад је град враћен Турцима. Кудрет сахат је (по горепоменутом Шкаљићевом речнику) тајанствени сат чије се куцање чује, али се сат не види. Кудрет је на арапском моћ Божја. Верује се да куцање тог сата предсказује неки судбоносан догађај, добар или лош.

Капија. Из Савамале кроз Варош капију заједно са будућим господарима, подједнако насртљиви, пели су се комарци са мочвара испод Зеленог венца.

Мунаре. Партеон је био претворен у џамију, а и на београдском акропољу је била џамија. (И касније у *Сужњу* и овде, *акропољ* се могло написати с малим *а*.) Књиге инџијеле код Филипа Вишњића кажу: „... а мунаре попаст паучина, неће имат ко језан учити.”

Турбе. Место *генерал* могло се ставити *мухафиз*. То је последњи турски командант београдског утврђења, Али Риза паша, који је код Срба остао у лепој успомени. Сутрадан он треба да преда градске кључеве. А тепсију, од које „нек потрошка нема”, бацају код Вишњића дахије са куле Небојше. Кажу да се у турбету у Горњем граду налазе кости Дамад Али паше, освајача Мореје, везира који је у Срему ратовао са Евгенијем Савојским, и тамо изгубио велику битку и живот.

Сужањ. Верује се да је Рига Велестинлија био заточен у кули коју Грци зову *Небојса* (с нагласком на *о*, и још *б* пишу *мл*). Његови крвници су као Вишњићеве дахије. *Апсиду* у другом стиху треба изговорити са дугосилазним нагласком на *и*.

Полијелеј. Они у цркви Ружици, која је била гарнизонска црква, направљени су од чаура и официрских сабљи.

Помен. Кнез Михаилови војници који су после предаје града први ступили на београдске бедеме скинули су капе и прекрстили се. Наста је био варошка луда у Карађорђево доба. Запамћено је да је он једини

преостао у Београду после бежаније 1813. године, и да су и њега једног убили Турци кад су се вратили у град. Споменик му је у узречици *као луда Наста*.

Светиња. Крај капеле свете Петке са чудотворним извором, те живе везе са средњовековним градом, и одмах изнад ње, чини се као да смо на приморју. Ту је и костурница градских бранилаца из 1915, чији ће другови бити мало касније сахрањени у Јонском мору.

Крај вакуфа. Војску која није знала да је предводи у носиљци, тахтаревану, леш Сулејмана Величанственог вратио је од Сигета до Београда велики везир Мехмед паша Соколовић. Недалеко од безводне чесме, његове задужбине, откривене у београдском горњем граду уочи Другог светског рата, једно време су плетиље продавале своје чипкасте рукотворине странцима. Дрво би крај чесме могло подсећати на дуд под којим је верује се један Соколовићев земљак предао Карађорђу кључеве смедеревског града.

Трећи би се стих друге строфе могао заменити са два стиха: „На путу тахтаревана/ што тегли Сулејман хана”. У следећој строфи од два стиха има једна несавршена холорима. На једном портрету Мехмед Освајач, син султаније Америсе (Маре Бранковић), пуначак и савршено негован, приноси ружицу дугом извијеном носу под дугим извијеним обрвама.

Књиге инцијеле кажу: „Куд су наши друми и калдрме, и куда су Турци пролазили и с коњскијем плочам задирали, из клина ће проникнути трава.” Калдрма је на грчком лепа друм.

У сенци. Пруст је био у оној од младих девојака у цвету. „У мајски ведри дан” је од Војислава Илића. По једној погрешној етимологији, *Калимајдан* би се добило од грчког *кали* и од месеца *маја* и *дана*, тако да имамо *лепи мајски дан*.

Шумски венац. *Расуте риме* (Rime sparse) је првобитно име *Канцонијера*.

Морски венац. Парка што шапће пред пад у синкопу је Валеријева (синкопа може бити *понесте*). Атропа је она која сече конач. И Филип Делаво (Philippe Delaveau) је у песми *Престоница у лето (Београд)* помислио у Горњем граду на Парке, због плетиља крај вакуфа (в. горе).

Знамења сонета. Суноврат и разгон су имена за биљке.

Девичанске власти. Девичанске *чари* би се римовале. Место *засипа* у друге две строфе могло би да буде *облива*.

Мејдан. Под великим кестеновима, у једном делу Калемегданског парка у француском стилу, са тлом присутим шљунком, налази се фонтана са скулптуром *Борба* коју је у Риму начинио вајар Симо Роксандић. Она представља некаквог голог рибара – претпостављамо да је рибар јер седи на стењу покривеном мрежом – који мрк са напором стишће за врат велику змију обмотану око његових ногу. Из њених чељусти пршти вода. Метал, који је од пре Првог светског рата, попримио је лепу зеленкастоплаву патину. Роксандић је родом из Мајских Пољана, крај Глине, у Банији. Узводно уз Саву, у Загребу, налази се још један примерак *Борбе*.

Великани. У околини фонтане налази се пуно попрсја веома, или мање, заслужних Срба. Међу тим прилично гробљанским киповима један од најскоријих је онај са главом Милоша Црњанског, који се испрсио и помало шеретски насмешио, испод високих борова. Таквих борова, као на Средоземљу, има и на Малом Калемегдану. А смехом гласним од све те приглупе и прелепе младежи преливене су им у звездама круне.

Галија. То древно име Француске, у вези са народом Скордиска који је некада живео на београдском брегу, на српском је и име царских лађа којима се у својој најчувенијој песми обраћа Милутин Бојић. Великом лађом која се звала *le « Gallia »* пловили су 1916. године француски и српски ратници, када ју је торпиљирао непријатељски сумарен, па су с њом заједно многи потонули.

Споменик. Поред Споменика незнаном јунаку и Победника који стоје наврх Авале и наврх београдске цитаделе, Споменик захвалности Француској са великим белим каменим постољем усред Калемегданског парка је највиднији споменик подигнут у Београду у спомен Првог светског рата – највећег рата у којем је учествовала Србија, уз безмерне жртве. Сви ти црни споменици су дело Ивана Мештровића, који је гледао да постави своје радове на веома упадљива места. Да их учини још упадљивијим рушио би и крчио, заравњивао врхове планина и снижавао их. На Авали је због њега нестала средњовековна тврђава Жрнов, а на Ловћену Његошева капела, чије је друго рушење, као и оно из Првог светског рата, знамење истраге црногорског српства. Победник је променио силуету цитаделе, која се од њега такорећи више не види, толико он штрчи.

Када је између два светска рата подигнут Споменик захвалности Француској Пикасо је сликао голишаве дебеле жене (не тако ћошкасте и мање декоративне) како трче по плажи. Ако не због тога, онда је тај монумент у вези са Француском зато што тамо има веома много споменика мртвима из Првог светског рата.

Лепши нам је споменик подигао непријатељ, у коме је још било ритерског духа. На скровитом месту у Кошутњаку стоји један омањи гранитни квадар где је уклесано само: „NIER RUHEN SERBISCHE HELDEN ОВДЕ ПОЧИВАЈУ СРПСКИ ЈУНАЦИ † 1915 †”.

Кроз Љеш, јужно од Скадра, пролазили су у зиму 1915. изгладнели српски војници и избеглице. Војуша и Шкумба су реке у Албанији близу чијих су ушћа у баруштинама остављали своје животе. Последњи би стих могао да буде: „с Војуше, Шкумбе и Љеша”, али треба споменути и Дрим због следеће песме.

Регрути. Србијански младићи рођени 1896, и неки још млађи, њих око тридесет хиљада, мобилисани су последњи уочи повлачења у јесен 1915. године. Пошто су се слили на Поље Косово и прошли кроз Призрен, марширали су без опскрбе уз Црни Дрим, са албанске стране планине Кораб, до Охридског језера. Ту је мањи број ђака и болесних послат за Грчку, а већина је добила наређење да, све без хране, настави марш кроз Албанију преко Тиране, до морске обале. Па су уз њу посрћући још пешачили, све док их италијанска војска, која је зазирала од тих голобрадих и голоруких савезничких сабласти у њеној интерес-

ној сфери, није стрпала иза бодљикаве жице у зимском глибу крај Војуше, да ту чекајући транспорт и даље гладују, зебу и умиру.

Настрадалима се не зна броја. Преживео је можда сваки трећи. Од њих су понеки и преостали у Србији. Неки су док се то још могло на почетку марша дезертирали. Неки су после опоравка ослобођени даље дужности да ратују и послати на школовање у Француску. Другима је предстојао још Солунски фронт. Њиховом страшном погибијом бавила се скупштина краљевине Србије у свом последњем сазиву на Крфу. Француска морнарица се и у републици зове краљевском.

Претпоследњи би стих четврте строфе можда могао да гласи: „проклетих гора палату,” а онда би последњи стих претходне строфе могао бити: „путем уз ледену стену.” Проклетије међутим нису биле на путу регрута од 1896.

Дошљак. Мото је превод једног чувеног стиха Гвида Кавалкантија (Perch'io non spero di tornar giamai), који је Томас Елиот превео за први и тридесети стих своје песме *Пепелница* (Because I do not hope to turn again). Место *вратит* могло би се ставити *врнут*, што је ближе италијанском, и делује више старински... можда исувише старински.

Бегунци из западних српских крајева су за време грађанског рата крајем двадесетог века пуно седели на Калемегдану, ваљда зато што су становали по ћумезима. У парку, где је тада јекавски скоро преовлађивао, на рубу Горњег града, изнад ушћа, налазе се рушевине деспотовог замка.

Прав као бор био је професор Коста Дошен, дошљак из ранијег доба. Разбојна дрџа је на Велебиту, изнад Почитеља у Лици, одакле су Дошени. Суваја је тамошња речица, а врелу у Почитељу је према *Рјечнику* Југославенске академије име Дошеновац. Вал је и у Молох Вал. На јужном наречју Београд је био.

Инспирација. Наслов је дабоме двосмислен. Песма је спевана у Лучицама крај Петровца на мору, дан после Сретења када је слављена двестагодишњица Првог српског устанка. Друга би строфа могла бити: „лучицом хук поморја/ мрси згурена борја/ вуне.” Метар и рима која се понавља надахнути су једном Игоовом песмом с почетка четвртог чина

Кромвела. Срчаним болесницима уграђују у груди мале апарате са жицама.

Комбинати. На Ђемовском пољу крај Подгорице су велике плантаже агрокомбината, где се гњечи грожђе за добро вино, а недалеко су алуминијумски и дувански комбинати, и ђубриште одакле ветар обасипа чокоте згужваним најлонским кесама. *Гневне лозе* је као наслов Стајнбековог романа. Читалац би у првој строфи иза *грозних винограда* требало да наслути и чује *грозних титограда*. „О Косово! грдно судилиште! насред тебе Содом запушио!” каже сердар Вукота у Горском вијенцу (а *содом* може да се пише и са малим словом).

Троречје. То је једна кованица сликара Милића од Мачве за београдско ушће, где се могу замислити три воде, али и три речи. Двориште је и развалина старог дворца. У последњој би строфи место *стрељача* могао стајати и *стрелац*, да Београд у Ламенту нема тог првог поглед прав и нем. Неки су од њих за време бомбардовања 1999. године вежбали у Доњем граду са њиховим компликованим савременим луковима. Платно је и од зидина.

Опсада. Прва строфа и почетак друге узимају доста тога од Мандељштамове песме *Златастог меда...* из *Тристије*. У првом стиху у стихији треба чути *стих*, а у сликама *слик*. На трonoшцу је Питија или филмски пројектор. Јарбол би могао бити од латинског *arbor*. Београдски гњурци су мобилисани 1999. године да стражаре на ушћу као спасиоци ако мостови буду срушени. Сен-Џон Перс се пита: „... где наћи, где наћи ратнике да чувају реке на њиховом венчању?” (*Анабаза VII*)

Опкорачење је на полустиху, а и на *кртој кули*, која се иначе зове кула без страха. Главни део литургије почиње позивом да станемо добро, да станемо са страхом. У дну врта се Бог уплашио. Архимед, који је страдао бавећи се својом струком приликом једне чувене опсаде, написао је књигу о процени и записивању броја зрна песка која би испунила свет. Ендоморфизам је пресликавање у самог себе.

Под Акропољем. Акропољ је горњи град.

Одлазак. Фисон је по Константину Филозофу рајско име за Дунав. У Житију деспота Стефана он спомиње и београдску Периволију – опкоп или перивој. Велико ратно острво, које је можда настало приликом опсаде Београда у Великом рату пре Велике сеобе, на старим мапама пресеца један или више рукаваца. Кавлијска стена би могла бити београдски брег, крај којег су онда прошли Аргонаути.

Даљина. У другом би стиху место *брегова* могли стајати *тимори*.

Туђина. На почетку је нешто из Псалма 137: „На водама вавилонским сјећасмо и плакасмо опомињући се Сиона. О врбама сред њега вјешасмо харфе своје.”

Дрво. У петом би стиху *утешна крошња* у једнини боље нагласила слику Тројства. Дрво је једно, а има корен, стабло и крошњу. Још је боља слика време, које је једно, а има прошлост, садашњост и будућност. „И изагнав човјека постави пред вртом едемским херувима, с пламенијем мачем, који се вијаше и тамо и амо, да чува пут ка дрвету од живота.” (*Постање* 3, 24)

Кућа. У првој је строфи још једна слика Тројства. Кућа је једна, а има темељ, зид и кров. *Тројинска*, што подсећа на *тројанска*, је измишљена реч. По новом би преводу („А кад видите гнусобу опустошења,...” *Марко* 13, 14 и *Матеј* 24, 15, τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, abominatio desolationis, мѣрзостъ запустѣніѧ; у Вуковом је преводу *мрзост опушћења*) реметећи стопу требало доћи *гнусоби*, а не реметећи *опустошења гнусности*. Свети Јосиф је био дрводеља.

Ископина. „Налазе копче, новчиће/ и којекакве бочице,/ тумаче знаке случајне.// Читаву скоро пронађу/ девојку с плаштом змијињим”, која би могла бити Атина из Гигантомахије, с архаичког Партенона.

Lyrique ithaquoise. У првом се стиху, не реметећи метар, могло рећи на француском као и на српском „beauté de ta terre natale”, а речено је нешто слично али друго због потајног обраћања души у Бодлеровом

Позиву на путовање. Трећи је стих скоро сав узет из његовог *Уздизања* (Tu sillonnes gaiement l'immensité profonde).

Итачанска лирика. Стопе су на српском двосмислене.

Стојан Добросављевић

Захвалан сам Миленку Савовићу што ме је наговорио да напишем ове напомене, а Споменки Крајчевић што ми је објаснила да плетиље нису чипкарнице.

Песме из Калимајдана претходно објављене у часописима

- 1) Великани, Галија (Споменик и Регрути), *Књижевност (Београд)*, књ. 109, св. 1-3, 2003, стр. 312-313 [errata: стр. 313, ред 14 од доле, Бедници гладни у блату; ред 12 од доле, они **што** више у рату]
- 2) Под горњим градом (песме Ушће, Врт, Извор, Капија, Турбе, Сужањ, Полијелеј, Помен, Светиња), *Летопис Матице српске (Нови Сад)*, год. 181, књ. 475, св. 5, мај 2005, стр. 709-711
- 3) Великани, Мегдан, Галија (Споменик и Регрути), Дошљак, *Нова Зора (Београд)*, прољеће 5/2005, стр. 72-75 [errata: стр. 74, ред 7 од доле, *Зато што се не* **не** *надам да ћу се* **вратит** *икад...*; стр. 75, ред 5, **оцат** је и жуч пио]